

Armeniërs werden vermoord door de Turken. Begrijpelijk dat de vele deskundigen die Mulder en Siepe gesproken hebben, niet erg optimistisch over een verbetering van de verhouding zijn. Integendeel. Terecht noemen de auteurs op het op alle fronten steeds sterker wordende fundamentalisme. Zij wijzen daarbij op de moord op Rabin en het optreden van Louis Farrakhan in de Verenigde Staten.

Al met al is *In het voetspoor van de Kruistochten* is een leesbaar boek, dat door de vele bronnencitaten én de aangesneden thematiek interessant kan zijn voor docenten en bovenbouwleerlingen.

Wim Rongen

HISTORIOGRAFIE

Jo Tollebeek, *De ekster en de kooi. Nieuwe opstellen over de geschiedschrijving* (Bert Bakker, Amsterdam 1996) 323 blz., prijs f39,90.

'Zo blijven dan: beeldvorming, debat en historische ervaring! Deze drie, maar de meeste van deze is de historische ervaring.' Met dit 'bijbelse' oordeel eindigde F.R. Ankersmit in 1993 zijn oratie als hoogleraar in de theoretische geschiedenis.

In *De ekster en de kooi* houdt Jo Tollebeek in zijn titelopstel een pleidooi voor het thematiseren van de nieuwste ontwikkelingen binnen de geschiedtheorie. Aan de hand van een anekdote over de ekster van prins Napoleon schetst hij het wel en wee van de theoretische geschiedenis in Nederland: hoe de kooi zijn ekster kreeg (mede dankzij Jan Romein) en hoe die ekster aanvankelijk nog zweeg maar uiteindelijk schuttingtaal begon uit te slaan. Met dat laatste doet Tollebeek op de ontzetting die het narrativistische gedachtengoed van met name Ankersmit in de jaren tachtig teweeg bracht. Theoretische geschiedenis was enerzijds populair geworden, anderzijds gaapte er een kloof tussen praktijk-gerichte historici en praktijk-arme theoretici. Om die kloof te dichten - om de ekster uit zijn kooi te bevrijden - dient de theoreticus volgens Tollebeek, net als Ankersmit, meer aandacht te schenken aan de historische ervaring.

In deel I van de bundel, die in totaal uit twaalf eerder gepubliceerde opstellen bestaat, geeft Tollebeek zelf het goede voorbeeld door een romantisch dichter als Byron en romantische geschiedschrijvers als Barante en Michelet aan het woord te laten over hun relatie tot het verleden. De keuze voor romantici heeft uiteraard alles te maken met hun verlangen naar een direct contact met de voorbije tijd. Overigens gebruikt Tollebeek in plaats van het begrip historische ervaring veelal het door Huizinga gemunte concept 'historische sensatie': het tast- en zichtbaar worden van het verleden met een onmiddellijkheid die niet onderdoet voor de directheid van een zintuiglijke waarneming. Hoe de historische ervaring zich verhoudt tot de historische sensatie is een vraag die Tollebeek wel stelt maar niet beantwoordt. Dat Tollebeek, ondanks de liefde die hij met romantische geschiedschrijvers deelt voor het anekdotische, de geschiedopvatting van romantici afwijst, blijkt meer dan eens. Zo spreekt hij ergens van hun 'fantasma' de geschiedenis zelf het woord te kunnen geven.

Een van de opstellen in deel II, dat in zijn geheel is gewijd aan beelden, metaforen en symbolen, gaat over de versleten metafoor 'het boek der geschiedenis'. Volgens

Tollebeek hebben de narrativisten deze metafoor 'binnenste buiten' gekeerd met de idee dat er niet zoiets als één tekst van het verleden bestaat, er veeleer talloze teksten over het verleden bestaan. Omdat daarmee niet langer ruimte overblijft voor een onmiddellijk contact met het verleden, wijst Tollebeek in dit opstel opnieuw op het belang van meer aandacht voor de historische ervaring. Tegelijkertijd stelt hij vast dat het ontstaan van historisch begrip zich onttrekt aan deze ervaring en dat de historische sensatie doorgaans wordt opgeroepen door voorwerpen of plaatsen, niet door de grote geschiedenisverhalen. Je kunt je dus afvragen of met het thematiseren van de historische ervaring de geschiedtheorie wel zo'n grote dienst wordt bewezen.

De ekster en de kooi, waarvan het derde deel historiografisch van aard is - het heet 'Nogmaals de ijkmeesters' - bestaat uit opstellen die met recht 'nieuw' mogen worden genoemd. Maar zoals van een bundel te verwachten valt, zijn niet alle (geschiedtheoretische) beschouwingen even 'af'. Wat dat betreft is het schilderij van Claude Monet, dat op de voorkaft prijkt, nogal voorbarig. Daarop zit 'de ekster' namelijk 'al' op een (impressionistisch) hekje in de vrije natuur.

Jenneke de Jong

BIOGRAFIE

Igor Cornelissen, *Paul de Groot. Staatsvijand nr.1* (Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam 1996), 264 blz., prijs f39,90.

Tegen het eind van zijn biografische schets van Paul de Groot slaakt Igor Cornelissen de curieuze verzuchting dat hij journalist en helaas geen historicus is.

Toen ik die passage las, had ik al een paar keer hetzelfde gedacht. De schrijver schreeuwt als het ware van elke pagina dat hij prachtige stukken kan schrijven, maar incapabel is een coherent werk van langere adem te fabriceren. Dat is jammer, want hij leek de aangewezen man voor een biografie over Paul de Groot. Cornelissen is kenner bij uitstek van de 'lunatic fringe' van links Nederland. In *Vrij Nederland* heeft hij tal van prachtige portretten van uiterst linkse landgenoten geschreven en zijn leven lang is hij al gefascineerd door de man die de CPN van 1938 tot 1977 met ijzeren hand leidde. In zijn boek is dat ook wel te merken: het verveelt geen moment. Maar tegelijk stelt het diep teleur omdat Cornelissen niet meer geeft dan een aaneenschakeling van smakelijk opgediste anecdotodes, aangevuld met impressies uit de verslagen die de BVD in een jarenlange afluisterpraktijk produceerde.

De relevante vragen laat hij onbeantwoord. Zo blijft onduidelijk waarom De Groot na de Eerste Wereldoorlog niet alleen in de communistische beweging verzeild raakte, maar zich daarin ook al snel ontwikkelde tot een van de meest onaangename figuren. Die naargeestige carrière lijkt niet voor de hand te liggen omdat hij een prettige jeugd had gehad en een Bourgondische levensgenieter was. Onduidelijk blijft ook hoe De Groot in 1930 in het partijbestuur van de CPN terechtkwam en zich in 1938 tot algemeen-secretaris, dus zeg

